

התכנית הלאומית "עיר ללא אלימות"¹

תיבה 7.1

תכנית "עיר ללא אלימות" היא תכנית מערכתית ורב-תחומית המכוונת להתמודד עם סוגי אלימות ומצבי אלימות, פשיעה והתנהגות אנטי-חברתית המתרחשים ביישוב, תוך שימת דגש על פשיעה ואלימות במרחב הציבורי.

רקע

המודל פותח לראשונה בשנת 2004 בעיר אילת² ואומץ על ידי ממשלת ישראל בהחלטתה מיום 25/9/2006, כמודל ארצי-לאומי למאבק באלימות בתחומי הרשויות המקומיות.

בין השנים 2007 ל-2010 יושמה התכנית ב-12 יישובים בארץ. בשנת 2010 הורחבה התכנית והקיפה 78 רשויות ברחבי הארץ, ועם הצטרפותן ההדרגתית של רשויות נוספות, בשנת 2014 מקיפה התכנית 143 רשויות, בכללן רשויות יהודיות, רשויות ערביות, רשויות מעורבות, רשויות גדולות, בינוניות וקטנות, כמו גם מועצות אזוריות.

עקרונות התכנית:

- **היישוב כיחידת שינוי:** התכנית מבוססת על הגישה לפיה הדרך האפקטיבית ביותר להפחתת האלימות והפשיעה בחברה, היא הפעלת תכנית התערבות ברמה יישובית.
 - **פתרון רב-ממדי לבעיה מורכבת:** לאור ריבוי הגורמים וההסברים לתופעת האלימות, התכנית מפעילה במקביל כמה רמות התערבות: מניעה, טיפול, אכיפה, מתן אלטרנטיבות חיוביות, יצירת שינוי סביבתי ושינוי בנורמות החברתיות. ברוח זו, פועלת התכנית בחמישה תחומי התערבות: חינוך, רווחה, פנאי, אכיפה והקשר קהילתי.
 - **תכניות ליבה לצד פתרונות המותאמים ליישוב:** התכנית מביאה סל "תכניות ליבה" שהוכחו כאפקטיביות (best practice) בצמצום תופעות אלימות ופשיעה.
 - **הקמת תשתית יישובית אפקטיבית:** התכנית פועלת לייסודם של מנגנונים ותהליכים, שיסייעו להתמודדות אפקטיבית עם תופעות אלימות ופשיעה ברמת היישוב.
 - **חיזוק תחושת הביטחון של התושבים:** התכנית מכוונת למתן מענה לצרכים ולבעיות המטרידות את הקהילה, ולהגברת הנראות של המאמצים.
- לצד תכניות אלה מופעלות בכל רשות גם יוזמות המותאמות לצרכים ולמאפיינים הייחודיים של היישוב ואוכלוסייתו.

1 תיבה זו נכתבה על ידי ד"ר ימית אלפסי, ראש תחום מקצועי, תכנית "עיר ללא אלימות". בתיבה מופיעים ממצאים מתוך סקרים שבוצעו על ידי אריאל כדורי, ראש תחום מדידה והערכה, עיר ללא אלימות. למידע נוסף על התכנית ראו: <http://www.cww.gov.il/Pages/default.aspx>

2 אינס-קניג, א' ונן-שלום, י' (2008). אילת - עיר ללא אלימות. דפי יזמה. 5, 11-23.

סקר שנועד לבחון תהליכים ומנגנונים הקשורים להתמודדות קהילתית אפקטיבית עם תופעת האלימות:

סקר בהשתתפות 544 אנשי מפתח ב-87 רשויות לפי הפילוח הבא: ראשי ערים/מועצות (58), מנכ"ל/סגן ראש רשות (76), יו"ר ועדת אכיפה – מפקד תחנת משטרה (83), יו"ר ועדת חינוך – ראש מינהל חינוך (82), יו"ר ועדת פנאי – מנהל יחידת הנוער/מנהל מתנ"ס (85), יו"ר ועדת רווחה – ראש מינהל רווחה/מנהל אגף רווחה (84) וגורם רשותי בכיר שאחראי על תחום אכיפה (למשל, קב"ט, מנהל מחלקת ביטחון) (76).

ממצאים:

המחקר בוצע במהלך החודשים פברואר-מאי 2013, כאשר המשתתפים נתבקשו לדרג באיזו מידה השתתפו בחצי השנה האחרונה בדיונים במסגרת ועדות או מפגשים של אנשי מקצוע שונים ביישוב, שעסקו בהתמודדות עם אלימות ביישוב, בהתייחס ל-12 פריטים על פי הסולם הבא: 1 – כלל לא עסקנו בנושא, 2 – לא בטוח שעסקנו בנושא, 3 – עסקנו בנושא אך לא באופן שיטתי, 4 – עסקנו בנושא לפחות פעם אחת, 5 – עסקנו בנושא יותר מפעם אחת. ציון גבוה בשאלון, מראה על עיסוק רב של אנשי המפתח בסוגיות העוסקות בהתמודדות עם אלימות ביישוב.

הסוגיות המרכזיות שבהן עסקו אנשי המפתח, לפחות פעם אחת בחצי השנה האחרונה, הן: התמודדות עם אלימות במערכת החינוך (80.1%), דרכים להגברת אפקטיביות של פעולות אכיפה ביישוב (77.9%), דרכים לגיוס מתנדבים מבוגרים לטובת בני נוער בסיכון ולמאבק בתופעות אלימות ופשיעה (71.9%) והתמודדות עם נושא האלימות במשפחה (70.2%).

אמצעי מרכזי ליישום מוצלח של תכנית "עיר ללא אלימות" ביישוב הוא הפעלה של ועדות המתמחות בתחומים שונים בתכנית. המשתתפים התבקשו לדרג 9 פריטים על פי סולם ליקרט, הנע מ-1-5, באיזו מידה הם מסכימים עם כל אחד מההיגדים הבאים, ביחס לוועדה/ות שבהן הם נוטלים חלק? ציון גבוה בשאלון, מראה שמסכימים מאוד עם כך שהוועדות הן אמצעי מרכזי ליישום מוצלח של תכנית "עיר ללא אלימות" ביישוב.

מרבית המשתתפים (74%) מסכימים מאוד לגבי היעילות (אפקטיביות) של הוועדות ביישוב, בעיקר ביחס להיגדים הבאים: "הוועדות מובילות להחלטות שניתן ליישם אותן" (80.9%), "הוועדות מובילות להחלטות ברורות" (80.7%), "הוועדה שבה אני משתתף נפגשת באופן קבוע" (80.7%).

לעומת זאת, נראה כי הייתה פחות הסכמה עם ההיגדים הבאים: "אנשי מקצוע ביישוב מכירים היטב את המענים לבעיית האלימות במסגרת הרווחה" (66.7%), "לרשות המקומית שלנו יש דרכים למדוד את השפעת התכנית על רמת האלימות והפשיעה ביישוב" (55.1%).

חמשת תחומי ההתערבות בתכנית עיר ללא אלימות:

1. אכיפה

תכנית האכיפה היישובית מגובשת תוך שיתוף פעולה הדוק עם משטרת ישראל. התחום מובל על ידי מפקד התחנה ביישוב.

הרשות המקומית שותפה לאחריות לתחושת הביטחון של התושב ועליה ליטול חלק במאמץ לצמצום הפשיעה והאלימות.³ תכנית "עיר ללא אלימות" מעניקה לרשות המקומית סל כלים קהילתיים כמו: מתן אלטרנטיבות, הסברה, שילוב

Gilling, D. (2001). Community safety and social policy. European Journal of Criminal Policy and Research, 9, 381-400.

מתנדבים, שינוי הסביבה הפיזית. כלים אלה מסייעים למטרה במשימות של צמצום פשיעה והתנהגות אנטי-חברתית.

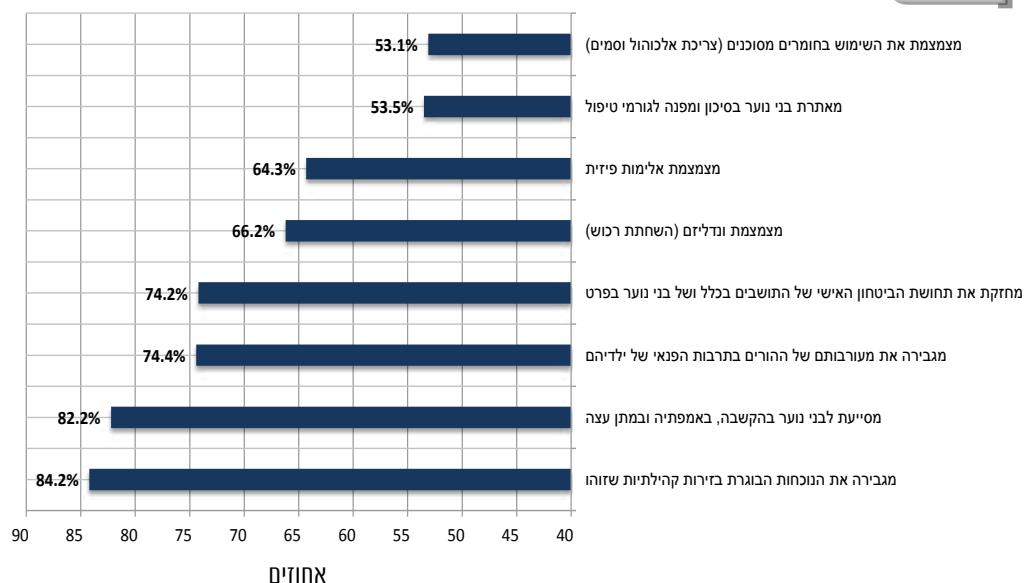
תכניות בתחום האכיפה כוללות: יצירת סביבה דוחת פשיעה באמצעות מערך מצלמות ומוקד רואה.

ב-2013 קודמו התקנתן של 1,269 מצלמות ב-69 רשויות, וישמו תכניות חינוכיות וקהילתיות המקדמות חיבור מטרה וקהילה וכן גיוס תושבים (סיירת הורים, שכונה ועוד). **במהלך 2013, פעלו 83 סיירות הורים, בהן חברים כ-2,300 מתנדבים.**

המדד להשגת המטרות והיעדים של סיירת ההורים נבחן בין היתר, במידה שבה ההורה תופס כי סיירת ההורים שבה הוא משתתף מצמצמת אלימות פיזית, מילולית, שוטטות, ונדליזם, שימוש בחומרים מסוכנים כגון אלכוהול וסמים, ובמידה שבה סיירת ההורים מגבירה את מעורבותם של ההורים בתרבות הפנאי של ילדיהם. הנושאים שבהם נתפסת הסיירת כמשיגה את מטרותיה באופן המיטבי הם: הגברת הנוכחות הבוגרת בזירות קהילתיות שזוהו (84.2%) וסיוע לבני הנוער בהקשבה, באמפתיה ובמתן עצה (82.2%).

עמדות ההורים המשתתפים בסיירת הורים¹ כלפי הסיירת, 2013

תרשים א

1 מתוך סקר שנערך במהלך חופשת הקיץ והחגים 2013, בהשתתפות 1,384 מתנדבי סיירת הורים

2. חינוך

תכנית "עיר ללא אלימות" גיבשה בשיתוף עם אגף שפ"י (שירות פסיכולוגי ייעוצי) ומינהל חברה ונוער במשרד החינוך, תפיסה חינוכית-עירונית להתמודדות עם תופעות של אלימות וסיכון בקרב תלמידים.

התכנית רואה בתופעת האלימות במסגרות החינוך, תופעה יישובית (ולא רק תופעה בית ספרית).

התכניות בתחום החינוך כוללות: תכניות מניעה בגני ילדים ותהליכים קהילתיים חינוכיים מרכזיים.

תכנית מרכזית בתחום החינוך היא מדריכי מוגנות – מדריכים המגבירים את רצף הנוכחות הבוגרת בכל שטחי בית הספר ומהווים דמות של "אח בוגר" ומודל לחיקוי, הנגיש לתלמידי בית הספר וער לנעשה עמם.

תפקידו של מדריך המוגנות הוא לסייר בכל שטחי בית הספר, לעקוב אחר התרחשותן של תופעות כגון שוטטות,

אירועי אלימות, ונדליזם. המדריך מתעד אירועים ומדווח להנהלה ולגורמים הרלוונטיים בבית הספר, תומך ומעודד פניות וקשרים בין התלמידים לבין הצוות החינוכי. בנוסף, לוקח המדריך חלק מרכזי בחיבור התלמידים לתכניות חינוך בלתי-פורמליות שמציעה הקהילה ואף מלווה מיזמים חברתיים שבהם התלמידים נוטלים חלק. **עיר ללא אלימות הפעילה במהלך 2013 כ-300 מדריכי מוגנות ב-280 בתי ספר בארץ.**

במרס-אפריל 2013, נערך סקר שבחן את תפיסת האפקטיביות של מדריכי מוגנות על ידי צוותי חינוך, בהשתתפות **2,839 אנשי צוות חינוכי ב-79 רשויות**. הסקר מצא כי 87.5% מאנשי הצוות החינוכי סבורים כי "מדריך המוגנות מסייע בהרגעת הרוחות לפני ובזמן אירוע אלימות ומונע את הסלמתו". 87.1% מאנשי הצוות החינוכי סבורים כי "מדריך המוגנות הוא חלק משמעותי מהעשייה בבית הספר למען העלאת תחושת המוגנות של התלמידים". 85.8% סבורים כי "מדריך המוגנות הוא חלק משמעותי מהעשייה של הצוות החינוכי למען צמצום מקרי האלימות בבתי הספר".

עיר ללא אלימות הפעילה במהלך 2013 מנחים חינוכיים בכ-65 יישובים וכן תכניות מניעה ב-60 גני ילדים, בהשתתפות של 250 גנות ו-70 סניעות ומטפלות.

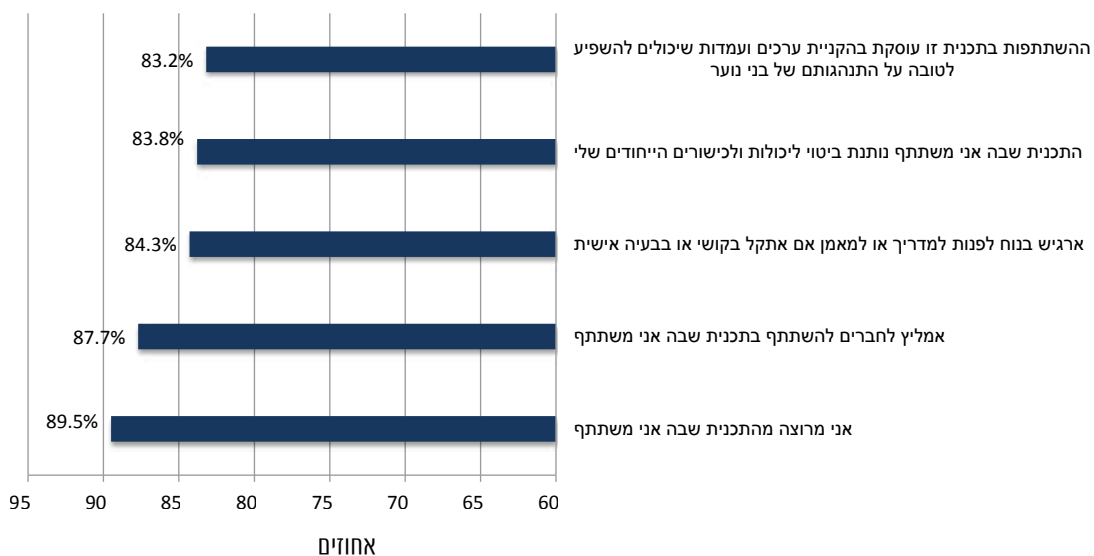
3. פנאי

תכנית "עיר ללא אלימות" פועלת יחד עם הרשויות המקומיות ומינהל חברה ונוער במשרד החינוך, בכדי לייצר מענים מקיפים ומתואמים יותר לבני נוער במרחב הציבורי, בחופשות הקיץ ובזמן הפנוי שלאחר יום הלימודים.

התכנית מביאה לעיסוק המקומי בפנאי ובבני נוער, גם את השיקולים של השפעת פעילויות הפנאי ביישוב על תחושת הביטחון של תושבים ועל יכולת ההתמודדות עם התנהגויות סיכון, פשיעה ואלימות בקרב בני נוער במסגרות החינוך הבלתי פורמלי.

התכניות בתחום החינוך כוללות: הכשרת מדריכי נוער בחינוך הבלתי פורמלי ובספורט, להתמודדות עם תופעות האלימות והסיכון בקרב בני נוער. תכניות מנהיגות נוער הנרתמות למאבק באלימות ולתמיכה בקורבנותיה, תכנית מניעה מבוססת ספורט המיועדת לנוער בסיכון, וכן הפעלה של מערך עירוני המאפשר קיץ בטוח ומהנה לכמה שיותר צעירים.

תרשים 1 | עמדות המשתתפים בתכנית "מניעה בספורט" כלפי התכנית, 2013

1 מתוך סקר שנערך בהשתתפות 1,200 חניכי תכנית מניעה בספורט

4. רווחה

תכנית "עיר ללא אלימות" פועלת בשיתוף עם משרד הרווחה והשירותים החברתיים לקידום המענה הקהילתי לקורבנות האלימות ולהתמודדות עם נזקיה.

התכנית מקיימת מיזמים לקידום נורמות קהילתיות השוללות אלימות ומעניקות לגיטימציה לדיווח של קורבנות אלימות ולתמיכה בהם. התכנית מאפשרת לבצע פעולות להעלאת מודעות לגבי האלימות, ולקיים התערבויות בקרב אוכלוסיות שטרם הגיעו לטיפול או שטרם היו מעורבות בהתנהגות לא רצויה. בנוסף, התכנית פועלת על מנת לזהות ביישובים גורמי חוסן ונכסים שאותם ניתן לרתום לטובת תגובה חברתית לאירועי אלימות ופשעה.⁴

התכניות בתחום הרווחה כוללות:

1. הנשרות של אנשי מקצוע לזיהוי ולמתן מענה למעורבים באלימות, ועבודה קהילתית המכוונת לביסוס גורמי חוסן והעצמת תושבים הלוקחים חלק במאמץ.
2. הפעלת עובדים סוציאליים בעלי תפקיד ייחודי.

העובדים הסוציאליים של התכנית פועלים לקידום ולהפעלה של תכניות התערבות שונות בממשק שבין שירותי הרווחה לבין שירותים אחרים בקהילה: משטרה, חינוך, בריאות ופנאי.

בתחום זה, חשובה במיוחד פעולתם של העובדים הסוציאליים של התכנית במשטרה, המעניקים שירותים ראשוניים של אבחון וטיפול בתוך תחנת המשטרה. עובדים סוציאליים אלה מגבירים את יכולתה של המשטרה לראות את מכלול הצרכים של האזרח המתלונן או המעורב באירועי אלימות, ולהעניק מענה המשלב בתוכו גם התייחסות טיפולית.

בשנת 2014 צפויים לפעול עובדים סוציאליים של עיר ללא אלימות בכ-25 תחנות משטרה, כשליש מהם בתחנות המשרות את החברה הערבית.

5. הקשר קהילתי

בנוסף, תכנית עיר ללא אלימות פועלת על מנת לייצר מעטפת קהילתית תומכת ומותאמת למשימה.

התכניות בתחום הרווחה כוללות: הגברת המודעות הקהילתית באמצעות אירועי שיא וערבי הסברה בקהילה, שיקוף המאמצים הנעשים במסגרת התכנית באמצעות קמפיילים קהילתיים ושימוש שיטתי בכלי התקשורת המקומיים.

Markowitz, F. E., Bellair, P. E., Liska, A. E., & Liu, J. (2001). Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear. *Criminology*, 39(2), 293-319